

„Szegényjog kontra rentábilis szolgáltatás” avagy költségkedvezmények a polgári eljárásban

VARGA IMRE

PhD hallgató

*Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar,
Polgári Jogi és Polgári Eljárásjogi Tanszék*

A jól működő igazságszolgáltatás, bíróságok, a modern demokráciák alapjai, működésük biztosítása össztársadalmi érdek. Nyilvánvalóvá kell tenni azt is, hogy az igazságszolgáltatás fenntartása költségekkel jár, melyet a jogkeresőknek, a társadalom egészének, és az államnak közösen kell viselniük. Annak, aki bírósághoz fordul jogának érvényesítése okán, vagy azért, hogy jogvédelemben részesüljön, számolnia kell azzal, hogy a bíróság előtti eljárásban felmerülő költségeket részben vagy egészben viselnie kell. Hiszen a bíróságok szolgáltatást nyújtanak, és mint minden szolgáltatást, ezt is meg kell fizetni.

Tanulmányomban röviden ismertetni kívánom a szegényjog intézményének hazai kialakulását, be kívánom mutatni a hatályos szabályozást a költségkedvezményekről, valamint költségmentesség tekintetében vizsgálni kívánom, hogy a jelenlegi szabályozás a szegényjog széles körű alkalmazását, vagy a polgári eljárást, mint a megfizethető szolgáltatást tükrözi.

A XX. század elején jelentkezett az az igény, melynek következtében az 1911. évi Polgári Perrendtartásban megjelentek a szegényjogi intézmények. A bíróság az összes körülmény mérlegelése után „szegényjogban” részesíthette azt a felet, aki a perköltséget nem tudta megfizetni, valamint a saját és hozzátartozói tartása veszélybe kerülne. Az rPp.¹ rögzítette, hogy az indokolatlan perlekedés a szegényjogi kedvezmények megtagadásával jár, elejét véve ezzel a bíróság leterheltségének növekedését.

A jogi segítségnyújtásról szóló 2003. évi LXXX. törvény a polgári eljárásjogban igénybe vehető költségkedvezményeket jelentősen átírta. Korábban a rászorultsági alapon adható kedvezményekről kizárólag a bíróság dönthetett, az új szabályozás azonban kettős rendszert vezetett be. A költségmentesség körében minden kérdésben a bíróság dönt, azonban a pártfogó ügyvédi képviselő engedélyezéséről, és a díjának megállapításáról az Igazságügyi Hivatal Jogi Segítségnyújtó Szolgálatának hatáskörébe tartozik.

A költségkedvezmények azt szolgálják, hogy a nehéz körülmények között élő természetes személyeknél a kedvezőtlen anyagi helyzet ne legyen akadálya a peres úton történő jogérvényesítésnek. A mérsékelt illeték kedvezménye pedig azon esetekre nyújt előnyt, amikor a felek a jogvitát a már megindult eljárásban önként rendezik.

¹ 1911. évi I. tc.

A költségkedvezmények a jogérvényesítést vagy azzal teszik könnyebbé, hogy a felek személyi körülményei alapján biztosítanak kedvezményeket, vagy azáltal, hogy a jogalkotó által jelentősnek ítélt jogviták tárgya alapján nyújtják az előnyt.²

Az új szabályozás a költségkedvezmények körét szűkítette. Új intézményként bevezette a költségfeljegyzési jog intézményét, és a korábban tárgyi költségmentes eljárásokat tárgyi költségfeljegyzési joggal járó eljárásokká változtatta. A teljes személyes költségmentesség adhatósága lecsökkent, ugyanis a bíróság főszabályként csak a költségek meghatározott csoportjára, hányadára engedélyezheti a költségmentességet úgy, hogy a felet a többi költség tekintetében költségfeljegyzési jog illeti meg.³ Megállapítható tehát, hogy a teljes és részleges költségmentesség közül ez utóbbi engedélyezése elsődleges a teljes költségmentességgel szemben.

A pártfogó ügyvédekre vonatkozó szabályozás értelmében az állam, polgári peres és nemperes eljárások keretében a felperes, az alperes, a beavatkozó, a kérelmező, és a kérelmezett fél részére pártfogó ügyvédi képviseletet biztosíthat, és a költségeket a fél helyett megelőlegezi.⁴ A pártfogó ügyvéd kirendelésének két konjunktív feltétele van, egyfelől a fél támogatásra rászorultnak tekinthető, valamint jogi képviselőre van szüksége. A perbeli esélyegyenlőség elve alapján a bíróság köteles a felet – amennyiben nincs jogi képviselője – kioktatni a perbeli jogairól és kötelezettségeiről, valamint tájékoztatni kell a pártfogó ügyvédi képviselet engedélyezésének lehetőségéről is.⁵ A jogi segítségnyújtásról szóló törvény értelmében a jogi segítő óradíját a központi költségvetésről szóló törvényben állapítja meg a jogalkotó, azzal a kitételrel, hogy a megállapított óradíj az előző évinél nem lehet kevesebb. 2011-ben ezen összeg 3000 forint volt óránként. Megjegyzendő, hogy az ügygondnok óradíja megegyezik a pártfogó ügyvéd óradíjával.⁶

A költségmentesség azt jelenti, hogy a fél – személyi körülményei, vagy a per tárgya alapján – nem köteles olyan költségeket előlegezni vagy viselni, amelyeket egyébként köteles volna, és olyan személy díjtalan közreműködését biztosítja, aki különben díjazás ellenében járna el.⁷

A költségmentesség azonban lehet részleges is, és a Pp. szabályai között nem találunk arra irányutatást, hogy a bíróság milyen szempontok alapján határozza meg a költségmentesség mértékét.

Személyes költségmentesség illeti meg azt a felet, aki jövedelmi és vagyoni viszonyaira tekintettel a perköltséget fizetni nem tudja. A fél, akinek a jövedelme (nyugdíja, munkabére) nem haladja meg a mindenkori öregségi nyugdíj legkisebb összegét, vagyona pedig nincs, költségmentességben kell részesítenie.

² Petrik Ferenc: *Polgári Eljárásjog I. második kiadás*, Hvg Orac, Budapest, 2011. 25. pótlap, 168/2

³ 1952. évi III. törvény 84. § (3).

⁴ 2003. évi LXXX. törvény 11. §.

⁵ 1952. évi III. törvény 7. § (2).

⁶ 2010. évi CLXIX. törvény 61. § (4).

⁷ Petrik: i. m. 32. pótlap 168/4.

ni. Költségmentesség illeti meg továbbá azt a felet is – jövedelmi és vagyoni viszonyaira tekintet nélkül –, aki aktív korúak ellátására jogosult, vagy a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról szóló törvény szerinti közeli hozzátartozójával él egy háztartásban.⁸ Ezen fenti feltételek hiányában költségmentességet lehet engedélyezni, ha a fél egyéb körülményeinek figyelembevételével a bíróság megállapítja, hogy a fél létfenntartása veszélyeztetett. Személyes költségmentesség külföldiek részére is engedélyezhető, de a Pp. különbséget tesz EU-s állampolgár és nem EU-s állampolgárok között. Az Európai Unió tagállamának állampolgára és az Európai Unión kívüli államnak az Európai Unió tagállamában jogszerűen tartózkodó állampolgára a magyar állampolgárokra irányadó feltételek szerint jogosult költségmentességre. Azon külföldiek, akik az előbbi feltételen kivülesnek, csak a Magyarországgal kötött nemzetközi szerződés vagy viszonyosság megléte alapján részesülhetnek költségmentességben.

Személyes költségmentesség egyfelől olyan illetékmentesség, melynek értelmében a kedvezményben részesülő fél fel van mentve a kötelezően lerovandó illeték megfizetése alól. A költségek alóli mentesség kiterjed az eljárás során felmerülő valamennyi költségre, továbbá mentesít a költségek előlegezése és viselése alól is. Ez esetben a bíróságnak a költségeket meg kell állapítani, azonban a költségviselés nem a felet terheli, hanem az államot. A kedvezményben részesülő fél mentesül továbbá a perköltség-biztosíték letétele alól, valamint részére a bíróság pártfogó ügyvédet rendelhet ki. A személyes költségmentesség kedvezménye mindig egy adott személyt illet meg, ezért ha a kedvezményezett személyében változás történik – jogutódlás –, a kedvezmény megszűnik. A jogutódlóknak, amennyiben költségmentességben kíván részesülni, igazolnia kell a rászorultság feltételeit.

Azt a felet, akit a bíróság részleges személyes költségmentességben részesít, a Pp. 84. § (1) bekezdésében rögzített költségek meghatározott hányadára, vagy a tételesen meghatározott költségekre vonatkozóan részesíti költségmentességben. Részleges költségmentesség esetén a mentességgel nem érintett költségek tekintetében a felet költségfeljegyzés joga illeti meg.⁹ Ezen szabályozást úgy kell értelmezni, hogy a részleges költségmentesség azt jelenti, hogy a fél nem köteles a perköltség előlegezésére, de csak a bíróság által megállapított költségeknek, vagy a költségek meghatározott hányadának viselése alól mentesül. A gyakorlatban ez megnyilvánulhat abban, hogy a félnek a perköltség egy bizonyos százalékát nem kell megfizetnie (például 75%), vagy szakértői díj megfizetése alól mentesül.

Tárgyi költségmentesség jár a feleknek a személyi és vagyoni viszonyaikra tekintet nélkül az alábbi perekben: apasági és a származás megállapítása iránti egyéb per, szülői felügyelet megszüntetése vagy visszaállítása iránti per, gondnokság alá helyezés és a gondnokság alá helyezés megszüntetése iránti per, a gyermek elhelyezésével és átadásával kapcsolatos per, törvényen alapuló tartással kapcsolatos per, stb.¹⁰

⁸ 6/1986 (VI. 26.) IM rendelet.

⁹ 1952. évi III. törvény 84. § (3).

¹⁰ 6/1986 (VI. 26.) IM rendelet 2. §.

A tárgyi költségmentes perekben a feleket a Pp. 84. §-ában meghatározott kedvezmények illetik meg. A tárgyi költségmentesség minden esetben teljes költségmentességet jelent.

A tárgyi költségfeljegyzési jog esetén a feleket a Pp. 85/A. §-ában foglalt kedvezmények illetik meg. A feleket megilleti az illetékeljegyzés joga, az eljárás során felmerülő költségek előlegezése alól mentesség, pártfogó ügyvédi képviselőlet engedélyezése iránti igény. A tárgyi költségfeljegyzési jog lényege tehát, hogy a jogszabályban meghatározott perekben a fél helyett az állam előlegezi meg az illetéket, és az eljárás során felmerülő egyéb költségeket is, de ezen illetéket és költséget a perköltségviselés szabályainak értelmében a pereszes fél köteles az eljárás végén az államnak megfizetni. A Pp. 85/A. § (4) bekezdése értelmében, ha a tárgyi költségfeljegyzési jog esetében a felet a bíróság a perköltség megfizetésére kötelezi, az állam által előlegezett költségeket és a feljegyzett illetéket köteles az államnak megfizetni. A tárgyi költségfeljegyzési jog hatálya kiterjed az per egész tartamára, valamint a végrehajtási eljárásra is. A tárgyi költségfeljegyzési jog nem mentesíti a felet az ellenfél javára megítélt perköltség megfizetése alól, valamint a végrehajtási eljárás során le nem rótt illeték és az állam által előlegezett költség viselése alól.

A jogalkotó nem titkolt jogpolitikai célja, hogy a felek vitájukat még az eljárás kezdetén rendezni tudják. Ennek elősegítése érdekében, az Itv.¹¹ számos kedvezményt biztosít a felek számára. A bíróság tájékoztatja a feleket arról, hogy közvetítői eljárást vehetnek igénybe. Amennyiben ezen közvetítői eljárás során a felek egyezséget kötnek, azt a bírósághoz jóváhagyás végett benyújtják. Ha a bíróság az egyezséget végzéssel jóváhagyja, az 50%-os mérsékelt illetékből le kell vonni a közvetítő ÁFA-val növelt munkadíját, és csak a maradványérték kell megfizetni eljárási illeték címén. A IX. Ppn.¹² megteremtette azt a lehetőséget is, hogy a felek akkor is kapjanak illetékkedvezményt, ha a közvetítői eljárást a bírósági eljárás megelőzően vették igénybe. Az eredménytelen közvetítői eljárás után a feleknek a bírósági eljárást kell igénybe venniük, és a közvetítő ÁFA-val növelt munkadíját a peres illetékből levonhatják.

Az Itv. 58. § (5) bekezdése alapján nemperes eljárásokban is lehetőség van illetékkedvezményre. Ha a kérelmező, a kérelmétől még a határozathozatal előtt eláll, az illetéknek csupán 10%-át kell megfizetni. A közjegyző hatáskörébe tartozó fizetési meghagyásos eljárások tekintetében azon meghagyások, melyek ellentmondás következtében perré alakulnak, a peres illetéket meg kell fizetni, de a közjegyzőnek megfizetett eljárási díjat le kell belőle számítani. Az eljárási illeték a fizetendő illeték 50%-a abban az esetben, ha a peres eljárást előzetes bizonyítás előzte meg.

A mérsékelt illeték megállapítása esetén a félnek az Itv. 80. § (1) bekezdés (i) pontja alapján lehetősége van a különbözet visszatérítésére.

A bíróságok fejezet 2011. évi – OIT által meghatározott – célja a jogviták gyorsabb elbírálásának mind a piaci szereplők, mind a jogkereső állampolgárok

¹¹ 1990. évi XCIII. törvény.

¹² 2008. évi XXX. törvény.

számára érzékelhető módon történő javítása, az elhúzódó eljárások miatti költségek csökkentése, az igazságszolgáltatásnak az ügyfelek igényeihez igazodó, minőségi, de elérhető közszolgáltatássá válása.

A bíróságok 2011-es bevételi előirányzata 5 526,6 millió forint, amely a 2010-es számmal megegyezik. A bíróságok bevételeinek 88,2%-a az alaptevékenység bevételein belül az igazgatási szolgáltatási díj, és a bírság bevételeknél (pénzbüntetés, pénzmellékbüntetés, bűnügyi költség stb.) realizálódik. A romló gazdasági helyzet miatt a fizetési hajlandóság egyre csökken, a bevételi terv teljesítése ezáltal kérdésessé válik. A bíróságok 2011-es kiadása 69,444 milliárd forint körül mozgott, a bevételi oldal ezen összeg csupán mintegy 8%-a.

Érdemes elgondolkozni azon, hogy a sok „felesleges” perlés, az eljárások elhúzódása mekkora anyagi terhet és bevételkiesést jelent a bírósági szervezet számára. Az intézményi beruházások évek óta elmaradnak az irodatechnikai igényektől, az épületberuházásokra, javításokra szánt keretösszeg nem fedezi a felújításra váró bíróságok számát. Végül, megjegyzendő az is, hogy a kiadások, és bevételek közötti különbség következtében, a költségvetés megállapításakor a bírói függetlenség is sérülhet.